

СТВАРАЊЕ ПИОНИРСКЕ ОРГАНИЗАЦИЈЕ У ЦРНОЈ ГОРИ И ОБЛИЦИ ЊЕНОГА РАДА

Израђујући антифашистичку платформу борбе у вријеме када је фашистичка опасност угрозила слободу малих земаља и народа и посебно независност наше земље, КПЈ је вршила политичку мобилизацију народних маса. Тада она у Црној Гори постиже запажене резултате на окупљању народних маса у Народном фронту слободе. Таквом оријентацијом политичке борбе, која је била све изразитија, уколико је фашистичка опасност била све непосреднија, а тиме и очитија, углед КПЈ је растао упоредо са утицајем који је она вршила на све антифашистички расположене слојеве друштва. У условима априлске капитулације земље 1941. године КПЈ још одређеније објашњава политичку платформу и означава непосредне задатке. У својим документима она ослободилачки рат означава као основни курс своје политичке оријентације. Револуционарни карактер тога рата произлази из улоге КПЈ у њему.

Основни ослонац такве политичке и акционе оријентације КПЈ у Црној Гори била је омладина. Покрајински комитет КПЈ за Црну Гору, Боку и Санџак позвао је априлских дана 1941. године омладину да буде „у првим редовима народне борбе против империјалистичког рата и окупатора, а за слободну и свијетлу будућност своју и свога народа“.¹ Одазивајући се томе позиву, омладина је активно учествовала у припремама за тринаестојулски устанак, који је организовала и њиме руководила КПЈ у Црној Гори. Радило се на прикупљању оружја, муниције и другог материјала и његовом магацинирању. У васпитним групама омладина је проширивала своје политичко знање и познавање актуелних збивања. Она је, такође, била укључена у ударне групе, гдје се обучавала руковању оружјем и другим елементима ратне вјештине. Женска омладина је носила рад такозване Народне помоћи — организације пред коју је постављен задатак збрињавања преко 20.000 избјеглица, које су у данима капитулације Југославије, априла 1941. године, напуштале своје

¹ Архив Историјског института — Титоград (АИИТ) II, 5—11 (1941).

домове у Метохији и Војводини, а касније и у Херцеговини, и досељавале се у Црну Гору.

Особито је било значајно то што је кроз овај рад КПЈ ојачала свој утицај на омладину, а преко ње и на широке народне масе. Иако нема прецизних података о броју омладинаца у уставничкој војсци јула 1941. године, неоспорно је да је он био веома велик. То је било толико видљиво да су противници ослободилачке борбе устајали са паролем: „устанак води омладина, немамо повјерења у њу“.²

Настављајући народноослободилачку политику из међуратног периода и политику ослоњца на широке народне масе у сепатанку 1941. године, КПЈ у Црној Гори настоји да организационо оформи омладину. То је заправо био императив народноослободилачког покрета, који је своје непријатеље нашао не само у окупатору већ и у снагама буржоаске реакције и носиоцима црногорског сепаратизма. Такву идеју сријећемо у материјалима Покрајинског партијског савјетовања од 8. августа 1941. године. У погледу укључивања омладине у организоване облике рада предложено је да „Комсомол постане широки масовни народни организовани покрет младе генерације“.³ Ова је идеја разрађена и у директиви Централног комитета СКОЈ-а од августа 1941. године, у којој се захтијева од Покрајинског руководства СКОЈ-а да разради „конкретан план остварења јединственог омладинског фронта, фронта антифашистичког и народноослободилачког“.⁴ Крајем истог мјесеца Покрајински комитет КПЈ издао је директиву о стварању Црногорске народне омладине — „организације која ће најшире окупити црногорску омладину, као и омладину Боке и Санџака“, оцјењујући да оријентација на масовност НОП-а обезбјеђује његову перспективу.⁵ „Задачи који се данас пред Партију постављају“ — каже се даље у директиви — „намећу још масовније и непосредније учешће омладине у свакодневним активностима. Стога рад међу омладином треба поставити на најширој основи у циљу стварања националног антифашистичког покрета младе генерације у коме ће руководство имати Партија, али то руководство Партија неће, као до сада, осигуравати делегирањем партијаца на руководећа мјеста у СКОЈ-у, већ свестраним, даноноћним и живим радом међу омладином“.⁶ Уз захтјев за оснивање те организације, Црногорске народне омладине, изнесен је и програм који садржи ове важне елементе:

— борба за националну независност црногорског народа и пуна равноправност народа Боке и Санџака, као и свих нацио-

² Зборник НОР, III, 1, докуменат бр. 6, Проглас привремене врховне команде од 27. јула 1941.

³ Исто, III, 4, док. бр. 2.

⁴ Исто, II, 2, док. бр. 13, Директивно писмо ЦК СКОЈ-а од августа 1941. Секретаријату ПК СКОЈ-а за Црну Гору.

⁵ Документи историје омладинског покрета Југославије (ДИОП), Том I, књ. II, Београд 1954, стр. 212.

⁶ Исто.

нално угњетених и поробљених народа, и стварање јединства омладине и народа у борби против окупатора;

— братска сарадња са свим југословенским народима — Србима, Хрватима и другим;

— национално самоопредјељење и равноправност црногорског народа и пуна равноправност народа Боке и Санџака, као и свих других јужнословенских народа, борба против ма чије хегемоније и шовинизма у односу на било који народ или националну мањину;

— словенска солидарност и развијање љубави према свим словенским народима, а нарочито према руском и украјинском народу, који носе главни терет рата против фашизма, сузбијање шовинистичке мржње према њемачком, италијанском и другим народима и истицање идеје интернационализма;

— демократска народна владавина и уништење свих трагова фашизма, као највећег непријатеља омладине и народа, на том плану борба против петоколониша свих врста и остатака ранијих реакционарних режима, који служе непријатељу и на тај начин разбијају јединство народа према коме су извршили издају:

— борба за животна права омладине: радничке, сељачке и интелектуалне, за равноправност женске омладине.⁷

Овај програм је дорађиван кроз рад на стварању организације Црногорске народне омладине (ЦНО). Намјера је била да програм ЦНО буде конципиран тако како би могао што боље и више да окупи сву патриотску омладину, без обзира на социјалну, вјерску, па и ранију политичку припадност. О томе говори писмо Извршног одбора ЦНО за срез Подгорица (Титоград) од 11. новембра 1941. године, у коме се, између осталог, каже:

„Задатак наше организације је да уједини црногорску омладину у борби против окупатора и домаћих издајница, да мобилише све њене снаге на фронту и у позадини и стави их у службу ослободилачког рата, који данас води црногорски народ. Према томе, пред нас се поставља да око наше организације окупимо омладину свих друштвених редова, сву омладину која има за циљ национално ослобођење испод окупаторског јарма. Иако највећи дио омладине код нас, у ствари, сматра себе комунистичком омладином, иако код нас нема присталица неких других политичких странака, ипак треба настојати да се око наше организације окупи сва поштена и патриотска омладина, без обзира на своје политичко опредјељење, само ако се она истински осјећа патриотском и ако јој лежи на срцу ослобођење нашег народа испод окупаторског јарма.“⁸

Колико је политички програм ЦНО погодио расположење младих у Црној Гори — о томе говори и податак да је за непуна три мјесеца ова организација нарасла у најмасовнију политичку снагу, која је окупуљала око 20.000 чланова.

⁷ Исто.

⁸ Исто, стр. 229.

У директиви Покрајинског комитета КПЈ изложена је и организациона структура ЦНО. Њени чланови су могли бити сви омладинци и омладинке старији од 15 година, који на било који начин и у ма којој форми доприносе народноослободилачкој борби у Црној Гори. Било је, међутим, доста примјера да су чланови Црногорске народне омладине били и узроста млађег од наведеног.

Црногорска народна омладина остварила је утицај и на генерацију најмлађих у Црној Гори. Почети пионирског покрета поклапају се, у ствари, са оснивањем КПЈ и СКОЈ-а. Он прави прве кораке под геслом:

„Дјецо радника свих земаља — загрлите се!“⁹

Рад напредних снага са најмлађима углавном се сводио на неутралисање рада грађанских партија и разних вјерских организација на дјецу. Иако немамо довољно података из којих би се видјело како се одржавала брига КПЈ и СКОЈ-а за васпитање најмлађе генерације у Црној Гори, сасвим је извјесно да је она имала све карактеристике покрета најмлађих у нашој земљи. Тај организовани рад са најмлађима био је знатно отежан, а понецдје и сасвим прекинут, преласком КПЈ и СКОЈ-а у илегалност.

Услови за повољнији рад са најмлађима створени су у уставничкој атмосфери 1941. године. Њихово учешће у припремама за устанак било је разноврсно и свестрано: сакупљају храну и санитарски материјал, понекад прикупљају чак и оружје и муницију. Још увијек су жива сјећања како су дјеца крала оружје пијаним италијанским војницима. Приликом посјете италијанског краља Виктора Емануела Црној Гори, дјечади су у Цетињу, на неколико мјеста, поскидали истакнуте италијанске заставе.¹⁰ Док је трајала обука омладине на војним и санитарским курсевима — организованим у форми припрема за устанак јула 1941. године — дјечади су чували стражу, молрећи на кретање окупаторских војника. Исто тако су прибирали драгоцене обавјештајне податке, нарочито у окупираним градовима, о намјерама италијанских окупатора. У првој години рата и касније били су добри курири, па чак и борци са пушком у руци.

Све ове акције биле су значајан допринос НОП-у у Црној Гори.

Формирање организације најмлађих не поклапа се, међутим, са временом њиховог активног учешћа у борбама и другим акцијама, које су у Црној Гори почеле јула 1941. године. Док на једној страни имамо доста примјера појединачног и групног

⁹ Владо Кеџман, *Смисао и значај пионирског покрета у НОБ 1941—1945*. Реферат поднесен на Симпозијуму у Љубљани 1972, свеска II.

¹⁰ Мартин Перовић, *Најмлађи Црне Горе у НОР-у и револуцији (1941—1945)*, (чланак у рукопису).

ангажовања најмлађих у првим акцијама НОП-а, њиховог страдања у затворима и логорима, организација пионира у Црној Гори оснива се нешто касније. Први помен о томе сријећемо у новембру 1941. године. Наиме, у закључцима пленарног састанка Среског одбора ЦНО за Подгорицу од 10. новембра 1941. године један став се односи на пионире:

„Приликом организовања и припремања митинга, не смију се изоставити наши најмлађи другови, нити секташтити у том погледу под изговором да су то дјеца и да то није за њих“.¹¹

Оснивање пионирске организације у Црној Гори услиједило је самим крајем 1941. године и првих дана јануара 1942. године. Тада је у селу Подвраће, у Вражепрцима, код Даниловграда, основан ЦРНОГОРСКИ ДЈЕЧЈИ НАРОДНООСЛОБОДИЛАЧКИ ПОКРЕТ.¹² Оснивањем своје организације, најмлађи су усвојили и основне критеријуме за пријем у чланство најмлађих родољуба. Један члан Статута, који, на жалост, није сачуван, прецизира да чланови Црногорског дјечјег народноослободилачког покрета могу бити „само дјечаци и дјевојчице од 10—15 година, под условима да не пуше, не пију, не коцкају и не носе праћку“.¹³ Чланови пионирске организације су, дакле, морали бити вриједни и пристојни дјечаци и дјевојчице. Иако се радило о организацији најмлађих, захтијевана је беспријекорна дисциплина, која је услова свакога рада. Предвиђене су веома озбиљне казне за нарушавање тог првог статута пионирске организације у земљи:

„Прекршај и једног од ових услова, значи издају организације“.¹⁴

Саопштавајући вијест о оснивању пионирске организације у Црној Гори, „Омладински покрет“ је у фебруарском броју 1942. године писао: „Најмлађа црногорска народноослободилачка орга-

¹¹ ДИОП, стр. 227.

Ријеч „пионир код нас се почела придавати појединим дјечацима и дјевојчицама у току НОБ, и то већ од 1941. године. Нова ријеч се брзо прочула и проносила, а увијек је била везана уз неки конкретни садржај или дјело: помоћ партизанима, народној власти, борби против непријатеља. Тако је постепено израстао појам „пионир“, као ознака борбене ангажованости, политичке одређености, јунаштва и моралних врлина дјетета наше револуције и данашњег самоуправног социјализма.

У рату се пиониром сматрао и 16-годишњак, па некад још и старији, све до пунољетства, али доња граница није постојала. Иначе нове пионирске јединице у току НОБ-а формиране су и називане по узору на војне партизанске формације. Осниване су и дјеловале пионирске чете и десетине, негдје ударне групе и дјечји савези, а њих неколико је удруживано у пионирски одред. Понегдје су постојале и пионирске бригаде, а имали смо и пионирску (Бирчанску) дивизију. Највише је било пионирских чета. Њих су чинили пионири из истог мјеста, села, засеока, или ширег рејона. У чети су били пионири различитог узраста и пола, а бројно стање једне чете је варирало од 20 до 50 пионира. У четама се одвијао целокупни садржај рада ратне пионирске организације. Чете су се међусобно такмичиле у што бољем испуњавању ратних и пионирских задатака.

¹² „Омладински покрет“, број 1/1. II 1942. Наши пионири.

¹³ Исто.

¹⁴ Исто.

низација има свој управни одбор од 5 лица: 3 мушкарца и 2 дјевојчице. Она сваке суботе приређује конференције на којима се читају вијести, говори о политичким приликама и читају дјечји књижевни састави. Један од књижевних састава звао се „Како замишљам Хитлера“, а други — „Како замишљам Стаљина“. Пионирска организација учествовала је и у припремама за прославу Бадње вечери, она скупља прилоге учествујући у акцијама народноослободилачког фонда и разних тијела органа народне власти. Наши најмлађи другови, кад су старији на фронту, будно пазе ко пролази кроз село, партизанске курире и партизане-путнике поздрављају са „Смрт фашизму!“ и понашају се као предусретљиви домаћини у свом селу. Сељаци воле своју најмлађу организацију и причају о њој са поносом. Ми јој желимо да у своје коло уплете читаву најмлађу генерацију Црне Горе“.¹⁵

Оснивање пионирске организације у другим крајевима наше земље пада готово у исто вријеме: Дјечји савез у Србији, Савез младе генерације Хрватске, Ослободилна фронта младих Словеније и др.

У Санџаку се пионири окупљају у такозваним дјечјим четама. Једна од њих је касније ушла у састав Друге пролетерске бригаде.¹⁶

О програму рада ових пионирских организација имамо сачуван запис у првом броју „Пионира“ из пролећа 1942. године: „За нас пионире фашизам значи смрт, глад и највећу биједу. Ми хоћемо бољи и љепши живот дјеце. Зато се данас стављамо у редове народноослободилачке борбе, зато ступамо у борбу за слободу. Служећи као курири и обавјештајци доприносимо нашој борби. Сада се ми писнири по први пут организирамо“.¹⁷

У неким подручјима земље, међутим, нијесу били јасно дефинисани основни задаци организације, или се, пак, у томе гријешило. Карактеристично је у том погледу писмо Централног комитета КП Хрватске од 8. децембра 1942. године, у коме се каже: „У нашим условима Савез пионира не може се сматрати организацијом комунистичке дјеце, или организацијом дјеце комунистичких родитеља и томе слично... Савез пионира на на-

¹⁵ Исто. — Овом приликом је у селима Подвраћи и Шобајићима — код Даниловграда — основана пионирска чета у којој су били: Љубо Кадовић — командир, Велизар Кадовић и Славко Вујановић — војници, као и ови дјечаи и дјевојчице: Грозданићи — Милан, Боса, Гојко, Бранко и Славко; Вујадиновићи — Бранислав, Душанка и Радисав; Кадовићи — Васо, Милош, Љубо, Рајка, Иконија, Ике, Крстиња, Обрен, Велизар, Дара, Марко и Радмила; Вуковићи — Радослав и Равијојла, и Шундићи — Јулка и други рођаци (АИИТ VIII 1b — 134 — мемоарска грађа).

Према подацима које наводи Батрић Јовановић (*Црна Гора у НОР-у и социјалистичкој револуцији*, Београд 1960. године), у дурмиторском крају је у сваком селу постојала пионирска чета.

¹⁶ *Друга пролетерска*, књ. I, Београд 1965, стр. 219.

¹⁷ „Пионир“, бр. 1/1942. стр. 4. — Бранка Празник је сачинила врло успјешну анализу садржаја овога листа у књизи: *Лист „Пионир“ у НОБ-у*, Загреб 1977. године, стр. 189.

шој слободној територији јесте организација дјецe уопште, а наше је да је водимо у правилном смислу и у нашем духу¹⁸

Крајем 1942. године активност пионирских организација била је врло интензивна, како на ослобођеној тако и на окупираној територији. То ће подстаћи Иву Лолу Рибара да у децембарском броју „Пролетера“ изнесе овакву констатацију: „У саставу ових јединствених омладинских савеза никле су многе посебне омладинске организације — радне чете, бригаде, омладински домови, културне и физкултурне групе, Савез пионира итд., преко којих је омладинска организација почела да масовно учествује у раду и борби. СКОЈ као једина организирана снага младих био је од почетка иницијатор стварања тих организација и томе раду посветио је своје главне напоре“¹⁹

Како се рат све више ширио тако је и масовно ангажовање пионира бивало све веће, а њихови послови све разноврснији. Садржај рада и акција, истина, још није био унапријед написан и детаљно прописан. Ратни услови су наметали начин живота, врсту акције и карактер понашања. Требало се сналазити, бити спретан, издржљив, храбар. Акције су наоко биле малене и једноставне а у ствари велике и значајне. Осим учешћа у војним акцијама, они се све више ангажују у прикупљању разнoг материјала за потребе НОП-а и посебно народноослободилачке војске: обућа, одјећа, храна, санитарски материјал и др., затим су укључени у службу сеоских стража, извиђају непријатељске положаје, баве се обавјештајним задацима. У каснијој фази развоја задаци пионирске организације бивали су још разноврснији. Поред задатака војног карактера, они се баве и културно-просвјетним радом.

Први конгрес УСАОЈ-а, који је одржан у Бихаћу 27—29. децембра 1942. године, представља значајан стимуланс организованом раду пионира на свим подручјима земље. У организационој резолуцији Конгрес је означио најважније задатке Уједињеном савезу антифашистичке омладине Југославије — међу којима је и „рад међу нашом дјецом — организирање Савеза пионира“²⁰ Након тога УСАОЈ је и званично основао Савез пионира.

Црногорски дјечји народноослободилачки покрет као претеча пионирске организације у Црној Гори био је саставни дио омладинског покрета у Црној Гори и уопште свенародног покрета. Оснивање пионирске организације најмлађи су овдје прихватили са одушевљењем. Како се ширила слободна територија

¹⁸ „Пионир“ бр. 7—9/1942.

¹⁹ „Пролетер“, децембар бр. 16/1942, стр. 28.

„Омладинска борба“ у новембарском броју 1941. године писала је: „Организација савеза пионира, која је исто тако никла тек у устанку, захватила је већ велики број наших најмлађих другова... Потребно је за наше најмлађе другове отворити школе, организовати њихове културне групе, организовати забавни живот, њихову љубав, коју осјећају за партизане и даље развијати и наћи за њих послове који им одговарају и преко којих могу да помогну данашњу борбу“.

²⁰ ДИОП, том. I, стр. 60.

у Црној Гори — растао је и број пионирских организација и организованих пионира у њима.

Овај процес је прекинут у вријеме одсуствовања главнине партизанских снага из Црне Горе од прољећа 1942. до јесени 1943. године премда активност пионира ни тада није престајала. Они су подијелили судбину осталих родољуба Црне Горе, који су били изложени терору окупатора и њихових сарадника. Окупатор није показао ни мало милости према најмлађима.

У новогодишњој поруци италијанског гувернера за Црну Гору Пирција Биролија, којом се обратио 1941. године својим војницима, стајало је:

„Нека за сваког вашег палог друга плати животом десет устаника. Мора да престане бајка о добрим Италијанима. Немајте повјерења у оне који су око вас. Запамтите да је непријатељ свуда: пролазник кога сретнете и који вас поздравља, жена којој приђете, домаћин који вас угости, гостионичар који вам продаје чашу вина“.²¹

Ова застрашујућа пријетња није мимоишла ни дјецу:

„... Не вјерујете овим људима. Не вјерујете ни њиховој дјеци. То нијесу дјеца, већ тајни курири, завјереници, као и њихови очеви. Уништавајте их! Палите њихове јазбине“.²²

Сличан запис читамо и у првом броју „Гласа Црногораца“:

„Или ћемо ту дјецу са њиховим цетињским симпатизерима одликовати са по једним метком у главу, или да нас женски покољу као пилад“.

Многи дјечасти и дјевојчице робијали су у италијанским логорима и затворима у Црној Гори. Истакли су се јуначким држањем пред непријатељем. Они слободни истицали су се способношћу да обману и заварају непријатеља. Пробијали су блокаду градова и носили пошту илегалцима или органима народне власти. Многи су свој млади живот завршили на вјешалима. О томе говори и извјештај Покрајинског комитета СКОЈ-а за Црну Гору и Боку, у коме се о окупаторском терору каже: „Стријељања и вјешања о стубовима по путевима честа су појава... Међу стријељанима и објешенима има и 12-годишњих дјецака“.²³

Када је с јесени 1943. године НОП у Црној Гори добио нови успон и кад је поново створена велика слободна територија, рад са најмлађима се интензивира. На првом конгресу УСАО-а Црне Горе и Боке, који је одржан у Колашину 25. и 26. новембра 1943. године, међу најважније задатке означен је и „рад међу дјецом“, односно „организовање Савеза пионира“.²⁴ Омладина је све више плански организовала рад пионира.

Посебно значајан допринос пионири су остварили у радним четама, пред којима је било широко поље рада: обнова поруше-

²¹ Зборник НОР, III, 4. док. бр. 205.

²² Исто.

²³ ДИОП, том. II, књ. 2. стр. 533.

²⁴ ДИОП, том. II, стр. 539.

них зграда, помоћ народноослободилачкој војсци у разним видо-вима, припрема и уређење школских зграда, снабдијевање вој-них и цивилних болница огревним и другим материјалом, са-купљање и преношење хране и др. „За све ове послове“ — каже се у писму Покрајинског комитета СКОЈ-а за Црну Гору и Боку од 9. 10. 1944. године — „треба ангажовати и Савез пионира, ка-као би се већ једном направио прелом у раду са нашим најмла-ђим друговима“.²⁵

У броју 7 „Омладинског покрета“ од 5. децембра 1944. го-дине налазимо овакав податак:

„2.074 пионира никшићког среза организовали су се у 33 чете, које су извршиле 802 радне и курирске акције, утрошивши 1741 радни дан. Научило је азбуку 266 пионира, а заклетву II конгресу и маршалу Титу — 345“.

У шавничком срезу било је организовано 1.240 пионира у 24 пионирске чете. Извршили су 1313 радних акција и курир-ских задатака, и дали укупно 2060 радних дана.²⁶ Пионири Хер-цег-Новог радили су на оправци сеоских путева, а пионирке су доносиле грађевински материјал.²⁷

Процес обнављања рада пионирских организација у Црној Гори интензивирао је у периоду припрема за II конгрес УСАО-а Црне Горе и Боке. Претходно је требало овладати политичким ставовима о важности пионирског рада. У том смислу је карак-теристичан став у извјештају Покрајинског комитета СКОЈ-а за Црну Гору и Боку од 8. II 1944. године, у коме се каже:

„Ове организације су биле често запостављене од стране омладинских руководилаца. Дешавало се да су организације пионира у појединим мјестима саме ницале. Садржина њиховог рада и задаци нијесу до сада били одређени и прецизирани. Има пионирских организација које су на завидној висини (неколико села у срезу которском, у андријевичком срезу, гдје су пионири по својој сопственој иницијативи направили у минијатури све тешко оружје, са којим дефилују на јавним скуповима)... На-гласили смо окружним руководством да се организације пио-нира формирају у мјесном обиму, но ондје гдје би могли дати резултате, не сматрамо неправилним овакве скупове“.²⁸ (Мисли се на широке пионирске митинге.)

Иако је оваква интервенција руководства омладинског по-крета у Црној Гори имала позитиван утицај на даљи процес оснивања пионирских организација и њихов рад, ипак ће бити потребно да се још једном, управо са истог мјеста понове ови ставови. Наиме, Покрајински комитет СКОЈ-а за Црну Гору и Боку упућује 9. октобра 1944. године директивно писмо скојев-ским организацијама у војсци и на терену у коме констатује да „још увијек наша руководства не схватају да се не може

²⁵ Исто, стр. 569.

²⁶ „Омладински покрет“, бр. 7/5. XII 1944.

²⁷ Исто.

²⁸ ДИОП, том II, књ. 2. стр. 536.

говорити о добром раду међу омладином, ако нема и добрих резултата у раду са пионирима“.²⁹

Пионирске мараме су примане на веома свечан начин. Тим поводом би био организован велики митинг, на којему се обично чула и прва пионирска пјесма:

*„Хладан вјетар са планине пири
Да нам живе млади пионири...“*

Хроничари су забиљежили велику свечаност за дан оснивања пионирске организације у Андријевици. Сала Омладинског дома није могла да прими све који су хтјели да присуствују митингу пионира. Била је украшена фотографијама и транспарентима. На највећем је писало: „Живио Савез пионира!“ Један од најмлађих пионира, у војничкој униформи, отворио је ову свечаност ријечима:

„Овај митинг је наша највећа радост. То је поклон наше храбре војске нама пионирима, то нам је дар нашег милог другара Тита...“³⁰

На говорницу су потом ступали други пионири. Пионир из села Цецуна је истакао: „Ми пионири треба да смо свјесни да је ова борба за нас младе. Зато се нећемо освртати на оне који нам говоре да не треба ступати у пионирску организацију. Ништа нас не може спријечити, јер да су се наши старији другови на то освртали — ми данас не бисмо имали овакву војску“. Пионир из Андријевице је бурно поздрављен када је изговорио следеће ријечи: „Другови, ова наша организација није шала, ми смо војска, најмлађа војска која хоће да помогне борбу...“³¹

И заиста, никад у току рата и револуције пионирска организација није била шала. Пионири су прихваћени озбиљно, јер су се бавили озбиљним пословима, јер су својим радом помагали борбу и своје старије другове. То су им и овога дана признали старији:

„Другови пионири“, рекао је посљедњи говорник на овом митингу. „Овај митинг треба да нам буде подстрек у раду. Угледајмо се на наше старије другове, који су нам донијели слободу!“

Један стари ратник, једноставно, искрено и отворено је рекао:

„Сине мој, боље би било да се ми старији угледамо на вас“.³²

И заиста, најмлађи су само по годинама припадали пионирској организацији. По својим дјелима они су били сигуран ослонац народноослободилачке војске. Ако је требало пробити непријатељску линију фронта, они су са својим старијим друговима били незадрживи војници. Ако се јуришало на непријатељски

²⁹ Исто, стр. 269.

³⁰ „Омладински покрет“, бр. 8/1944.

³¹ Исто.

³² Исто.

бункер, они су били први бомбашаи. Ако је требало извући из битке рањенога друга, они су то радили без страха и са њежношћу. Ако је требало организовати курирску службу, они су били најбржа и најсигурнија веза. Чести су били примјери јунаштва и подвига којима су пионири задивљавали и своје старије другове.

У бици на Купресу љета 1942. године, пионир борац Чедомир био је рањен. Командант му је рекао: „Друже, издржи, немој да јаукнеш, јер ћеш нас открити прије јуриша...“ Мали рањеник Чедомир је одговорио: „Нећу, друже команданте... будите сигурни да нећу“. И Чедо је стиснуо зубе, јер је рана јако бољела. Издахнуо је, али није јаукнуо! И партизани су остали неоткривени од непријатеља.³³

Курир прослављеног Вака Ђуровића, мали Радисав, својим тијелом је штитио свога команданта, који је ишао од борца до борца на положају храбрећи их да издрже у борбама у Пиви. Неколико пута командант му је наредио да узме заклон, али мали Радисав „није чуо команду“, јер се плашио за живот команданта. Тада му је командант рекао да узме заклон и да пуца на непријатеља, а не да му „смета“, и Радисав га је најзад послушао.³⁴ Оваквих примјера било је доста у рату.

Никшићка омладинска партизанска чета била је састављена од малишана од којих су најстарији имали само 16 година; већина њих имала је само 12 година. Али они су били дјеца само по узрасту, а по свему осталом били су то прави ратници, као и остали борци из Приморске оперативне групе, у чијем су саставу били од 1944. године.

Након оснивања своје организације, пионири су чинили многе подвиге, све чешће и организованије.

У припремама за II конгрес УСАО-а Црне Горе и Боке, који је одржан у Цетињу 15 — 17. децембра 1944. године, пионири су остварили запажене резултате.

У организационом погледу пионирска организација је омасовљена за око 3000 нових чланова.³⁵

Пионири су били необично активни у претконгресном такмичењу омладине Црне Горе, која је своје радне задатке премашила и за 200%. Пионири никшићког округа организовали су 33 чете и извели 802 радне и курирске акције, са 1.741 радним даном. У шавничком срезу обухваћено је 1.240 пионира, који имају 24 чете. Извели су 1.313 радних акција и курирских задатака и дали 2.060 радних дана.³⁶ Остварени резултати су били израз пионирске оданости народноослободилачком покрету, љубави и захвалности народноослободилачкој војсци и њеним напорима да ослободи наше народе и заштити генерацију најмлађих од звјерстава фашиста, којих ни дјеца нијесу била поштеђена.

³³ „Титов пионир“, мај—јун 1977.

³⁴ Исто.

³⁵ „Омладински лист УСАОЈ“, бр 22/7. XII 1944.

³⁶ ДИОП, том II, књ. 2, стр. 589.

Пионири су посебно били активни у културно-просвјетном раду. Они су били први полазници партизанских школа. Тако су у јесен 1944. године успјешно радиле школе у свим мјестима слободне територије. Још у прољеће 1944. године у андријевичком срезу била су уписана 852 ђака, а у колашинском срезу било је чак 1.386.³⁷ Сви ученици су сматрани пионирима. У октобру — новембру мрежа школа је повећана, а и број пионира у њима: шавнички срез — 2.958, колашински 1.101, андријевички 2.968 и берански (иванградски) 1.851, односно укупно око 9.000 пионира-ђака.³⁸ Кроз наставни план и програм ових партизанских школа пионири су стицали образовање и друштвено васпитање, његовали су осјећај за пионирску солидарност, досљедност и истинољубивост, међусобно поштовање и љубав. Непосредно су доживљавали смисао и вриједности онога што су учили.

У Цетињу је 15 — 17. децембра 1944. године одржан II конгрес УСАО-а Црне Горе и Боке, коме је присуствовало преко 1.200 делегата из свих крајева Црне Горе.³⁹

Одабрани представници организације најмлађих у Црној Гори и овом приликом су изразили спремност да се заједно са старијим друговима боре за љепшу будућност. Пионир Алекса Лабудовић је са говорнице упутио сљедеће ријечи: „Код нас има велики број оних који по годинама припадају пионирској организацији а по својим дјелима народноослободилачкој армији. Упознали смо све врсте бомби и непријатељ зна како смо их вјешто и јуначки изручивали на њега“.

Пионири су говорили не само о својим ратним подвизима већ и о свом доприносу у организовању радних акција. Пионир Булајић из Грахова говорио је о раду пионира нижинског среза: „Пионири нашег среза дали су 2.500 радних дана. Само један наш пионир извршио је 45 добровољних курирских акција... Пионири среза шавничког пронашли су и предали 4 пушкомитраљеза. Драги другови, ми смо мали, али то нам неће сметати да чинимо велика дјела...“⁴⁰

Други конгрес УСАО-а Црне Горе и Боке био је крупан корак у јачању омладинске организације. Међу бројним задацима које је поставио пред црногорску омладину — свакако је било и обогаћивање садржаја рада пионирске организације, која је већ постојала у свим мјестима тада потово сасвим ослобођене Црне Горе. „Наша се земља ослобађа“ — каже се у прогласу II конгреса УСАО-а Црне Горе и Боке — „наш народ је отргнут испод туђинског јарма. Али се наша браћа у Босни, Херцеговини и Словенији, у Истри и Штајерској, још налазе под непријатељем. Ви сте заједно са њима повели ову борбу, без њихове борбе и наша борба била би неуспјешна. Без слободне Хрватске, Словеније, без слободне Југославије, нема нити може бити сло-

³⁷ З. Лакић, *Културно-просвјетна дјелатност органа народне власти у Црној Гори 1943/1944. године*. „Историјски записи“, бр. 2/1961, стр. 316.

³⁸ Исто, стр. 319.

³⁹ ДИОП, том. II, књ. 2, стр. 592.

⁴⁰ „Омладински покрет“, бр. 9/1944.

бодне равноправне Црне Горе. Нека ваша срца куцају истом љубављу за слободу Сарајева, Загреб, Љубљане, као што су куцала за слободу Цетиња и Београда“.⁴¹

На оваквим закључцима и другим документима овога конгреса пионири су се још више окупљали у својој организацији, ангажовали се у обнови и изградњи ратом опустошене земље, сакупљали грађевински материјал тако потребан за изградњу нових објеката, пружали помоћ народној власти у њеним напорима за свестрано активирање привредног живота. Пут ка тим задацима ишао је кроз освајање нових знања. Зато су најмлађи Црне Горе дали значајан допринос остварењу и раду партизанских школа. Почетком 1945. године у свих 10 срезова Црне Горе радиле су укупно 454 четвороразредне школе са 29.718 ученика-пионира. Занимљиво је истаћи да су отворене 74 нове школе у мјестима гдје их прије рата није било.⁴²

За организационо учвршћивање и јачање пионирске организације у Црној Гори од необичне је важности било доношење Статута организације младих пионира Демократске Федеративне Југославије, 25. марта 1945. године. Статут је дошао као израз широко прихваћене мисли да је Савез пионира општа организација дјецe која се идејно определијелила за оне исте циљеве које је означила КПЈ.⁴³ У другом члану Статута каже се да „организације младих пионира је дио Уједињеног савеза антифашистичке омладине Југославије, чији јој руководиоци одређују форме рада“. Иначе, Савез пионира је добровољна организација. Пионирима се сматрају дјечаци и дјевојчице узраста од 6 до 14 година. У првом статуту пионирске организације афирмацију се пионирски називи и прилагођавају организацији школа. Тако сви пионири једне школе чине пионирски одред, а сви пионири једног разреда, основног разредног одјелења чине пионирску чету. Унутар чета могу постојати: десетине, са 8—10 чланова, и радне дружине, нпр. природњачке, техничке, шаховске и сл. Тако је организациона структура Савеза пионира из доба НОБ успјешно примијењена на структуру мирнодопске основне школе.

У Статуту из 1945. године спомињу се и права и дужности пионира. Права пионира су: да носи униформу и поздравља на пионирски начин, да буде именован у штаб и да се користи установама које предвиђа организација. А дужности су сљедеће: да савјесно учи, да се покорава школским правилима, да слуша и поштује своје наставнике, родитеље и своје старије руководиоце, да воли своје другове, помаже старије и нејаке, да чува и унапређује братство и јединство, да помаже демократској народној власти.⁴⁴

⁴¹ ДИОП, том II, књ. 2, стр. 597.

⁴² Др Зоран Лакић, *Отварање и рад школа на ослобођеној територији школске 1944/1945. године*. „Зборник которске секције Друштва историчара Црне Горе“, св. 1., 1973, стр. 155—162.

⁴³ Михаило Оризовић, *Пионири Југославије у народној револуцији* (чланак у рукопису, стр. 18).

⁴⁴ Тек у Статуту из 1946. године формулисана је и пионирска заклетва, која у интегралном тексту гласи: „Завјетујем се пред пионирском

Програм, садржаји и облици рада пионира произлазили су из карактера и циљева НОП-а. Тако су у току НОР-а циљ и задаци пионира били углавном — патриотизам, братство-јединство, дух отпора и мржња према непријатељу, и допринос борби за слободу. У првом статуту ти су задаци пионирске организације овако формулисани: да окупи што већи број народног подмлатка, да пружи помоћ школи, да културна добра учини приступачним свој дјечи, да међусобно зближује дјецу села и града, да одгаја у духу НОБ-а, а све у циљу да удари темељ будућем грађанину, који ће бити кадар да буде носилац народне власти и да нађе своје мјесто у државној заједници.

Учешће најмлађих у народноослободилачкој борби и њихов допринос побједи револуције риједак је примјер у свјетској историји. То вријеме, тај напор и ту жртву наших најмлађих најбоље изражавају познате Титове ријечи: „Када иду у борбу људи, војска коју је држава створила, одрасли људи, онда је то њихова дужност према својој отаџбини, онда је то дуг сваког грађанина и родољуба. Али кад без мобилизације, добровољно, дјеца од 12, 14, 15, и 16 година иду у борбу, знајући да ће у њој погинути — онда је то више него дуг према домовини, онда је то надчовјечански херојизам младих људи који жртвују себе, иако још нијесу довољно ни ступили у живот — да би будућа покољења била срећна“.⁴⁵

И окупатори су признали одважност најмлађих патриота када су у очајању изјавили: „Овдје не ратују само одрасли. Овдје су и дјеца под оружјем и представљају опасност противника“.

Као што је КПЈ помагала и усмјеравала акције напредне омладине, тако је и СКОЈ дао значајан допринос оснивању и перманентном раду пионирске организације у Црној Гори.

Стварање масовних антифашистичких организација омогућило је широку и масовну базу народноослободилачког покрета. Широко постављеним политичким програмима оне су привлачиле у своје редове све партизанске снаге у Црној Гори, што је било од изузетне важности за масовност НОП-а. Испољена спремност да се превазилазе националне супротности и конзервативизам — карактеристичан за патријархалне средине, у ствари, представљају афирмацију вриједности које је НОП са собом носио. У свему томе неоспоран је допринос и организације најмлађих у Црној Гори, која је активним учешћем у рату и значајно допринесећи побједи — обогатила моралне вриједности народноослободилачког рата и револуције.

Др Зоран Лакић

заставом и пред својим друговима пионирима да ћу учити и живјети као вјеран син своје домовине Федеративне Народне Републике Југославије. Завјетујем се да ћу чувати братство и јединство наших народа, слободу и независност наше домовине, стечене крвљу наших најбољих синова. За домовину, с Титом, напријед!“

⁴⁵ ДИОП, том I, књ. 2. Београд 1954; Тито, Говор на I конгресу антифашистичке омладине Србије.